

nijvertijd

Derde nummer

De presentatie van het vorige Nijvertijd-nummer in de voormalige Ovimex-drukkerij in de Raambuurt was in meerdere opzichten een succes. Het pand stond letterlijk in de schijnwerpers en kreeg daarmee de nodige publicitaire aandacht. Na de toespraak en overhandiging van de nieuwe Nijvertijd aan Ovimex-directeur Dijkman was er gelegenheid voor een rondleiding. Tenslotte kregen de huidige bewoner Jozka van Vuure en zijn partner applaus

voor de lofzang op "hun" Ovimex-gebouw.

Inmiddels is de omliggende bebouwing gesloopt, waardoor het voormalige Ovimex-pand nog beter dan voorheen als een markant bouwwerk in de Raambuurt zichtbaar is. We betreuren het feit dat dit gebouw, en daarmee een stukje Deventer industrieel erfgoed, zo goed als zeker onder de slopershamer zal komen.

Uiteraard blijven we betrokken bij de ontwikkelingen in de Raambuurt. Met name de fabriekswand aan de Bergpoortstraat heeft onze aandacht. We doen ons uiterste best het karakteristieke aanzicht van deze wand te behouden. Dit nummer van Nijvertijd staat in het teken van "de Oude Schil" van Deventer. De gemeente Deventer is deze term in de jaren 80 (tijdens de stadsvernieuwingsperiode) gaan gebruiken voor het gebied rondom de singels. Een gebied waar de industriële bedrijvigheid zich in de vorige eeuw ontwikkelde en her en der tot grote bloei kwam. Voor ons reden genoeg om hier extra aandacht aan te besteden. In deze Nijvertijd een voorproefje daarvan. Verder organiseren we in juni een lezing, gevolgd door een rondleiding langs industrieel erfgoed in "de Oude Schil". We hopen met deze Nijvertijd en de daaropvolgende activiteiten uw aandacht en enthousiasme

voor het Deventer industrieel erfgoed te vergroten. Veel leesgenoegen gewenst.

Rob Viveen, voorzitter

De stichting Industrieel Erfgoed Deventer, kortweg SIED genoemd, is opgericht in juli 1995.

Doel is het behoud van industrieel erfgoed in Deventer en omgeving. Ons werkgebied omvat de gemeenten Bathmen, Deventer, Diepenveen, Gorsse, Holten, Lochem, Olst, Raalte en Voorst.

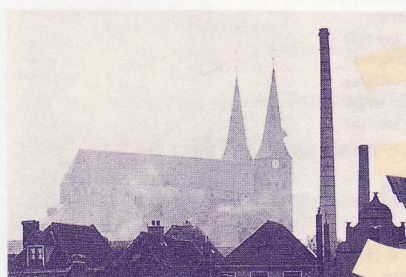
Gegevens vastleggen, historisch onderzoek doen en daarover publiceren zijn belangrijke onderdelen ons werk.

Ook organiseren we excursies, bijeenkomsten en lezingen en geven we advies op het gebied van hergebruik van industrieel erfgoed.

En natuurlijk zetten we ons in voor hergebruik van monumenten van bedrijf en techniek.

Voor het uitvoeren van deze activiteiten hebben we een projectgroep Behoud en twee werkgroepen gevormd: de werkgroep Onderzoek en de werkgroep Publiciteit.

Kortom: een actieve club met enthousiaste vrijwilligers die zich inzetten voor het industrieel erfgoed in Deventer en omgeving. Voor meer informatie kunt u onze brochure aanvragen, telefoon (0570) 615605.

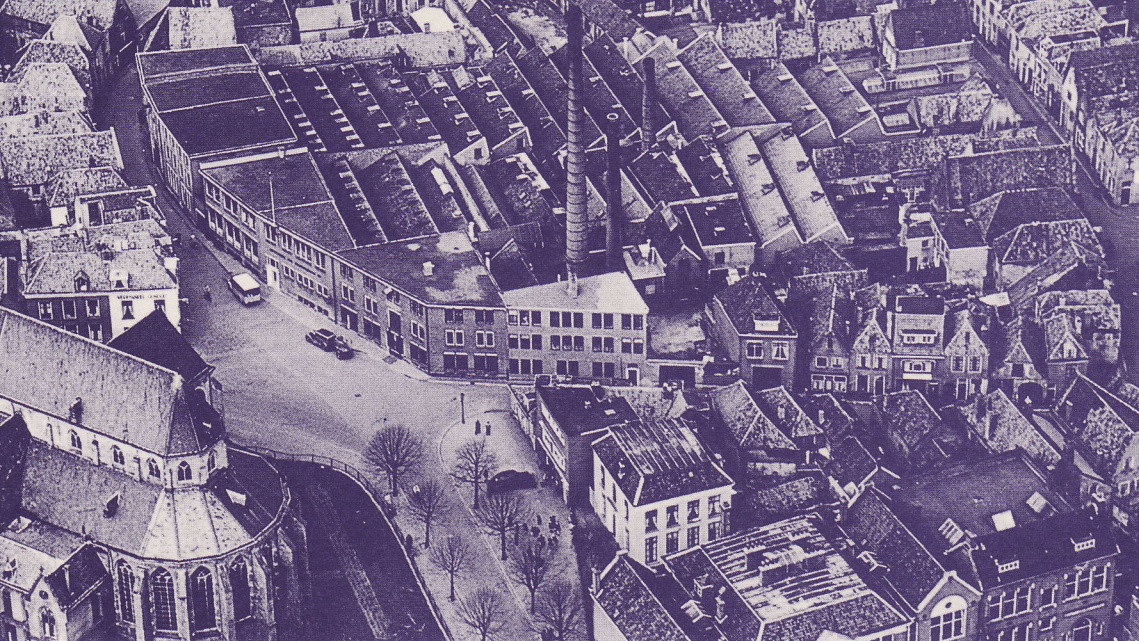

Foto links: het reusachtige complex van de Deventer Capsulefabriek, vanaf 1921 DAIM geheten. Tientallen historische panden moesten wijken voor deze, zich voortdurend uitbreidende fabriek.
Foto onder: Woningen Driebergenbuurt.

De Deventenaren waren blij en opgelucht toen de Landelijke Vestingwet in 1874 werd aangenomen, waardoor de vesting eindelijk kon worden opgeheven. Deventer was tot 1874 een officiële vestingstad. Rondom de oude stad lag de middeleeuwse stadsmuur en daaromheen het uit de 17e eeuw daterende vestinggebied met vestingwal. In het gebied van de vesting stonden voornamelijk militaire gebouwen, waaronder de cavaleriekazerne, paardenstallen en een kruitmagazijn. De ene helft van de stad bestond dus uit huizen en straten begrensd door de stadsmuur, de andere helft uit de vestingwerken met daaromheen de grachten. De toenmalige nijverheid was verspreid over de hele stad. Binnen de stadsmuren werden ambachten uitgeoefend als brouwen, weven, smeden, bakken, timmeren en slachten. In het vestinggebied kwam ook grootschalige bedrijvigheid voor, zoals de windmolens op het Molenbolwerk bij de Noordenberg of de watermolen van de ijzergieterij -de "Isermölle"- aan de haven. De

Deventer: van v naar industriest

kalkovens van Klosters op de Snipperlingsdijk en steenbakkerijen in de uiterwaarden waren voorbeelden van grootschalige bedrijvigheid buiten de stad.

De Deventer binnenstad werd in de vorige eeuw steeds voller en ongezonder. Er woonden dan ook maar liefst zeven maal zoveel mensen dan nu! Meerdere malen brak cholera uit. De Deventenaren waren dan ook blij en opgelucht toen de Vestingwet in 1874 werd aangenomen.

Eindelijk kon de vesting worden opgeheven en de stad wat meer lucht krijgen.....

Opkomst grootschaliger industrie

De buurten met huizen en fabrieken die tussen 1880 en 1940 buiten de grachten van de stad verzezen worden nu de "Oude Schil" genoemd. Vóór 1880 behoorde dit gebied tot het schootsveld van de vesting. Uit

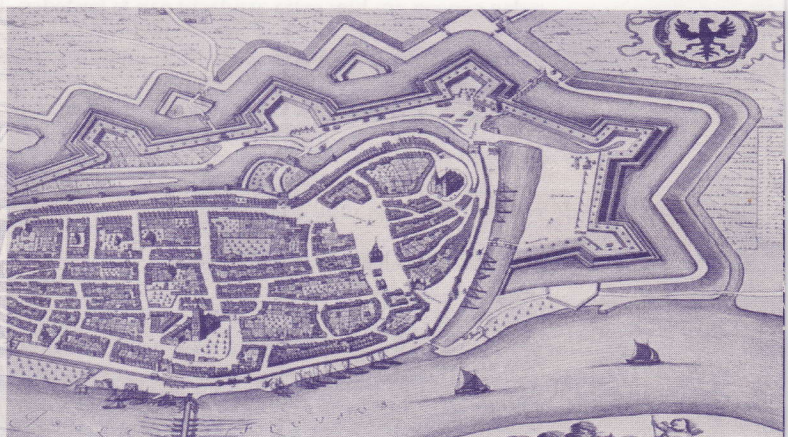
4. De vestingwerken in de provinciën Friesland en Groningen, de vestingwerken van Deventer, Zutphen en Elden, de vesting Grave met het kroonwerk Coehoorn, de vestingwerken van en bij Nijmegen, met uitzondering van het fort Kraijenhof en de forten boven en beneden Lent, de vesting 's Hertogenbosch en de vestingwerken bij Breskens zijn als vestingwerken opgeheven.

Behalve de gronden, welke tot militair gebruik moeten behouden blijven, worden die vestingwerken, uiterlijk binnen drie jaren na afkondiging dezer wet, aan het bestuur der domeinen overgegeven om ze onschadelijk te maken en zooveel noodig te slechten.

Gegeven te 's Gravenhage, 18 April 1874.
(get.) WILLEM.

De Minister van Oorlog, (get.) WEITZEL.
De Minister van Marine, a. i.,
(get.) FRANSSEN VAN DE PUTTE.

Op deze plattegrond van Deventer een weer-gave van de tussen 1597 en 1621 aangelegde vestinggordel met zijn 8 bolwerken. In het vestinggebied zijn molens en militaire gebouwen getekend.

De molen van Lammers aan de
Boxbergerweg en die van
Kreeftenberg aan de Klinkenbeltsweg.
In de verte is de watertoren
te zien.

estingstad ad

militair strategisch oogpunt mocht
hier niet worden gebouwd.

Ook de beplanting moest laag
ofwel overzichtelijk blijven. In het
kale landschap was alleen hier en
daar een molen te zien, waarvan
sommigen al vanaf 1860 hun acti-
viteiten wisten uit te breiden.

De houtzaagmolen van Stoffel is
daar een voorbeeld van. En de
molens De Eendragt en De Hoop
van de gebroeders Van Delden, die
het startpunt zijn geweest van de
huidige AKZO-vestiging aan de

Zutphenseweg. In 1880 kon men eindelijk met de
sloop van de vesting beginnen. Tegelijkertijd werd
de uitbreiding van de stad ter hand genomen.

Dat was hard nodig, niet alleen vanwege de over-
bevolking in de binnenstad, maar ook door de
opkomende industrialisatie. Nieuwe technieken
als stoomaandrijving raakten in zwang. Daarbij
werden alle machines via lange assen door stoom-
machines aangedreven. De machines moesten om
die reden in lange rijen staan, desnoods in etages.

Hiervoor waren hogere en ruimere gebouwen
nodig dan de binnenstad tot haar
beschikking had. Men week dan
ook uit naar het in onbruik
geraakte schootsveld, daar was
ruimte genoeg. De eerste fabriek-
ken verrezen bij de uitvalswegen,

zoals aardewerkfabriek Hamer (Zwolseweg), bier-
brouwerij DAVO (Boxbergerweg), rijwielenfabriek
Burgers (Rozengaardweg) en katoenspinnerij
Ankersmit (Zandweerd). Na 1900 volgden bedrijven
als biscuitfabriek Sluis, DAVO chemische indus-
trie, blikfabriek Thomassen & Drijver, de bedden-
en matrassenfabrieken van Auping en Holtkamp,
drukkerij De IJssel, vleeswarenfabriek Hunink, de
Koninklijke Verenigde Tapijtfabriek, de tabaksfa-
brieken van Horma en Müller en vele anderen.

Er werden niet alleen fabrieken, maar ook wonin-
gen gebouwd. Zo ontstonden de eerste arbeiders-
buurten. Deventer kreeg langzamerhand een heel
ander aanzien. Hoge, rokende schoorstenen

Gezicht op het voormalige complex van Ankersmit op de Zandweerd.

Foto uit 1926.

Signalemeent

Mineraalwaterfabriek

Herkent u dit? werd gevolgd door een foto van de voor-
malige mineraalwaterfabriek in de Assenstraat met de
belofte in het volgende Nijvertijd-nummer meer over dit
stukje industrieel erfgoed te zullen schrijven. Inmiddels heeft
onze onderzoeksgroep zoveel interessante wetenswaar-
digheden over deze vorm van nijverheid vergaard, dat we
overwegen er te zijner tijd een hele Nijvertijd aan te wijden.
Graag nog even geduld.

Tabaksindustrie

Behalve de mineraalwaterfabriek heeft onze onderzoeks-
groep ook de geschiedenis van de voormalige inktfabriek
van Van Son aan de Buitengracht (Raambuurt) onder-
zocht. Momenteel is men bezig met een inventarisatie
van de tabaksindustrie in Deventer. Alle informatie is welkom!
(PID, p/a Brink 58, 7411 BV Deventer, tel. (0570) 693728).

Pakhuis aan de Geert Grotestraat

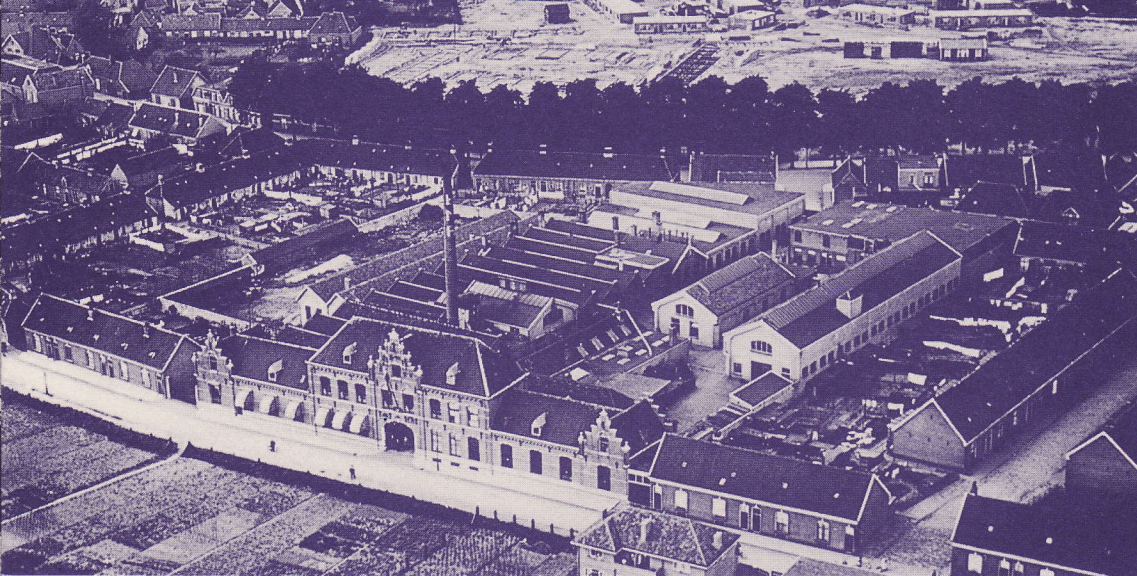
Door de gedeeltelijke sloop van het voormalige Rabobank-pand

is een prachtig stukje industrieel erfgoed in de Geert Grotestraat
in het zicht gekomen. Het gaat hier om een voormalig pakhuis
van de firma Bussemaker en Fischer, grossier in koloniale waren
en koffiebrander. Het pakhuis werd in 1869 gebouwd is tot
1950 als zodanig in bedrijf geweest. Het pand wordt naar alle
waarschijnlijkheid hergebruikt als bedrijfs- en woonruimte.

Fabrieksschoorstenen

De belangstelling voor de voormalige symbolen van welvaart en
vooruitgang: fabrieksschoorstenen neemt toe. Op veel plaatsen
zijn initiatieven ontplooid om schoorstenen te behouden.
Van de ruim 10.000 exemplaren die ooit in baksteen werden
gebouwd zijn er nu nog maar zo'n 500 over. Eind 1997 is de
Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) opgericht. Voor meer
informatie: STIF, de heer A.J. Barnard, tel. (0523) 261786.

De voormalige rijwielfabriek van Burgers aan de Rozengaardweg.

(luchtfoto uit 1924)

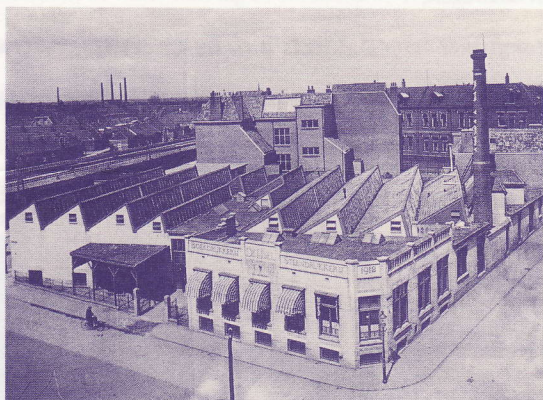
gevestigd in de voormalige Machinefabriek van Aberson aan de Lange Zandstraat. Verder is het uit 1919 daterende stationscomplex nog intact en volop in gebruik.

Maar de mooiste nog bestaande gebouwen zijn ongetwijfeld die van de Koninklijke Vereenigde Tapijtfabrieken aan de Smyrnastraat, thans de vestigingsplaats van Machinefabriek Geurtsen en Uitgeverij Ankh Hermes (foto onder).

bepaalden vooraan mede het silhouet van de stad. En men moest wennen aan nieuwe geluiden, zoals van treinen die over de in 1885 aangelegde spoorbrug reden. De voortvarende bouw van fabrieken en woningen betekende ook het einde van het weidse landschap rondom de binnenstad. Rond 1880 kreeg

bestemming gekregen. Wat ooit de sigarenfabriek van de firma Horst en Maas in de St. Jurriënstraat was is nu een islamitische school. De voormalige sigarenfabriek van de firma Hooyer (de latere vestigingsplaats van kleurstalenfabriek Multicolor) aan de Tabakswal wordt nu gebruikt als atelier-verzamelgebouw. "De Heuvel" aan de Boxbergerweg was een directeursvilla van brouwerij DAVO. Dit pand werd later in gebruik genomen door vleeswarenfabriek

Drukkerij de IJssel was tot 1989 gevestigd aan de Hoge Hondstraat.

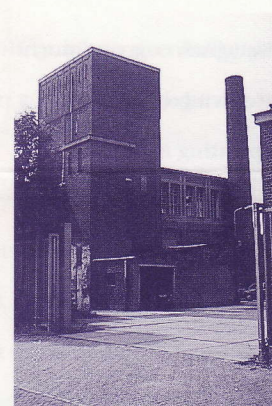

Deventer haar eerste industriegebied aan de zuidzijde bij de haven, waar de ijzergieterij en de gasfabriek zich al eerder, respectievelijk in 1755 en 1859, hadden gevestigd. In tegenstelling tot de "oude schil" stonden de fabrieken hier allemaal bijelkaar. De restanten zijn nog zichtbaar in de huidige Raambuurt. Pas na 1900 kwamen er plannen voor het industriegebied in de Bergweide.

Restanten van de bedrijvigheid van weleer

Het merendeel van de bedrijven in de "Oude Schil" is inmiddels verdwenen. Sommigen hebben een andere

Hunink en is nu een opleidingscentrum. Tussen de Lange Zandstraat en de Zandweerdsweg staan de laatste restanten, onder meer een weverij, smederij en kantoor, van Ankersmit. Het nabijgelegen trafostation van de Electriciteitsmaatschappij aan de Radstakeweg heeft een tijdlang gefungeerd als brandweerkazerne. Momenteel wonen er studenten. Buurtcentrum "De Zandloper" is

Bronnenonderzoek

De tekst in dit Nijvertijd nummer is van Janleo van de Laar, medewerker Monumentenzorg van de gemeente Deventer.

Hij heeft daarbij o.m. de volgende bronnen geraadpleegd:

- het manuscript van Hopperus Buma: 400 jaar garnizoensstad 1568 - 1968.
- Deventer als industriestad, Maatschappij voor Nijverheid en Handel, 1907 en 1931.
- Deventer Verleden Tijd van mr. H.J. Nalis.
- het blad Ach Lieve Tijd no. 13.

De molen-foto op de voorpagina komt uit de collectie van Museum De Waag.

De overige foto's zijn afkomstig van het Stadsarchief Deventer.

Colofon

Nijvertijd is een halfjaarlijks versijndend bulletin van de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer (SIED), bestemd voor donateurs en andere betrokkenen en geïnteresseerden. Donateur kan men worden door overmaking van: f. 25,- (of meer) voor particulieren, f. 50,- (of meer) voor organisaties, f. 100,- (of meer) voor bedrijven op rekening 65.56.06.459 van de ING Bank Deventer of Postbankrekening 415141 t.n.v. de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer. Redactieadres: SIED, Brink 27-A, 7411 BS Deventer, tel. (0570) 615605. Dit nummer van Nijverheid is vormgegeven door Pieter Ellens van reclameadviesbureau Allison Deventer.